

JACEK J. BŁESZYŃSKI¹

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Polska

ORCID 0000-0002-6553-0550

OD REDAKCJI

Zaburzenia ze spektrum autyzmu są od lat wyzwaniem dla wielu dyscyplin, najczęściej medycyny, pedagogiki, psychologii, socjologii, ale również politologii, ekonomii, prawa. Początkowo autyzm postrzegano jako chorobę i ujmowano jako „autystyczne zaburzenia kontaktu afektywnego”². W klasyfikacjach zaczęto określać go mianem schorzenia (autyzm wczesnodziecięcy, autyzm) i zaliczono do całościowych zaburzeń rozwoju (ang. *pervasive developmental disorder*, PDD), zwracając szczególną uwagę na opóźnienie lub nieprawidłowości w zakresie rozwoju relacji społecznych, a także zachowania, komunikacji oraz funkcji poznawczych. W klasyfikacyjnych DSM 5 i ICD 11 te zaburzenia ze spektrum autyzmu (ASD) są różnorodne zarówno w zakresie czasu pojawienia się pierwszych objawów, nasilenia i występowania poszczególnych zaburzeń.

Obecnie odchodzimy od naznaczania inności (czasami popadając w euforyczność), która jest normalnością (cokolwiek to słowo znaczy) i przechodzimy do uznawania wielości i zmienności. Dzisiaj jakże ważne stało się wsłuchanie w to, co mają nam do powiedzenia zarówno osoby z autyzmem, ich otoczenie, jak i ci, którzy kształtują odmienne podejścia. Przykład walki o zrozumienie naukowej inności prezentuje Simon Baron Cohen, twórca teorii umysłu/słoty umysłu. Z kolei Judy Singer i amerykański dziennikarz Harvey Blume wprowadzają nas w koncepcję neuroróżnorodności, czy obecnie kontestowaną koncepcję Giacomo Rizzolatti, Leonardo Fogassi i Vittorio Gallese neuronów lustrzanych. Dzisiaj nasza wiedza poszerza się dzięki doniesieniom klinicznym (głównie opisom medycznych

1 **Jacek J. Błeszyński**, prof. dr hab., pracuje na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, pedagog specjalny, oligofrenopedagog, logopeda, pedagog wczesnoszkolny. Autor wielu pozycji naukowych poświęconych osobom ze spektrum autyzmu. Twórca skali SOZA – skali oceny zachowań autystycznych. Założyciel Krajowego Towarzystwa Autyzmu w Toruniu. Adres e-mail: jacek.bleszynski@uksw.edu.pl

2 Leo Kanner amerykański lekarz psychiatra jako pierwszy zbadał i opisał postawy 11 dzieci charakteryzujących się brakiem zdolności do nawiązywania relacji z innymi ludźmi, zaburzeniami w komunikacji werbalnej, zachowaniami stereotypowymi. Wówczas użył określenia „autystyczne zaburzenia kontaktu afektywnego” (ang. *autistic disturbances of affective contact*).

przypadków, zaleceń), opisom pracy z osobami z autyzmem (opisy pedagogów, logopedów, psychologów), doświadczeniom rodziców dzieci z autyzmem (opisujących swoje przeżycia i propozycje w ramach dzielenia się doświadczeniami). Nade wszystko należy wsłuchać się w głos samych zainteresowanych, czyli osoby z autyzmem. Piszę o tym w książce *Co osoby z autyzmem mówią nam o sobie. Raport z badań*, (UMK 2020). Zacytowane tam ich wypowiedzi na temat szeroko podejmowanych działań edukacyjnych mogą być dla nas podpowiedzią, co należy zmienić oraz mogą pomóc w zrozumieniu, jak oni sami kształtują swoje życie wśród nas. Przemiany, jakie nastąpiły od połowy ubiegłego wieku w podejściu do osób z ASD pozwalają na podejmowanie różnych form wsparcia (nie modyfikacja, ani korekcja), czym zajmują się między innymi logopedzi. Spoczywa na nich odpowiedzialność za prowadzenia działań zmierzających do podejmowania przez dzieci efektywnej komunikacji, która stanowi prymarną formę nabywania kompetencji społecznych. Często to logopedzi stają się cichymi kreatorami dróg nawiązywania, podtrzymania i budowania interakcji, które w sposób efektywny wprowadzają coraz większą grupę osób w otwarte społeczeństwo – to staje się możliwe dzięki edukacji włączającej, inkluzji. Dzisiaj coraz częściej spotykamy na uczelniach studentów ze spektrum. Aby lepiej pełnić misję otwierania się społeczeństwa na potrzeby osób z ASD powstał kolejny numer Forum Pedagogicznego. Znajdujemy w nim ciekawe opracowania tematyczne. Aleksandra Buchholz, Kornelia Czerwińska, Mariola Wolan-Nowakowska w artykule pod tytułem *Rezyliencja matek dzieci z zaburzeniami ze spektrum autyzmu* zwracają uwagę na wykorzystanie zasobów indywidualnych i społecznych. Jak zauważają autorki przykładem rezyliencji będącej osobowym kapitałem umożliwiającym adaptację do wymagających okoliczności życiowych jest wychowanie dziecka z zaburzeniami ze spektrum autyzmu. Kolejna praca Aleksandry Buchholz i Kornelii Czerwińskiej pt. *Dorosłość osób w spektrum zaburzeń autystycznych – analiza wybranych obszarów* pozwala na dokonanie analizy modelu biopsychospołecznego osób z ASD oraz inkluzyjnej perspektywy analiz grup marginalizowanych, podkreśla interakcyjny i dynamiczny wymiar ich funkcjonowania. W artykule pt. *Funkcjonowanie komunikacyjne i społeczne dziecka/ucznia ze spektrum zaburzeń autystycznych (ASD) i dziecka/ucznia z mutyzmem wybiórczym (MW) – podobieństwa i różnice* Renata Marciniak-Firadza dokonała porównania między tymi dwoma zaburzeniami w sferze funkcjonowania komunikacyjnego i społecznego dziecka/ucznia. Ta praca jest znaczącym wkładem, wsparciem dla specjalistów w dokonywaniu prawidłowej diagnozy różnicowej, w tym również wykluczającej. Kolejny artykuł, zaprezentowany przez Martynę Czarnecką i Mariolę Żelazkowską, *Wykorzystanie programów komputerowych w pracy edukacyjno-terapeutycznej z dzieckiem ze spektrum autyzmu* wprowadza nas w możliwości wykorzystania w pracy edukacyjno-terapeutycznej systemów komputerowych. Dzięki przedstawieniu dyskusji nad pozytywnym i negatywnym wykorzystaniem programów komputerowych, jesteśmy w stanie przewidzieć zagrożenia, jak i uzyskać wskazówki optymalnego wykorzystania komputera

w działaniach wspomagających rozwój ucznia. Aneta Wojciechowska w artykule pt. *Rodzeństwo osób z zaburzeniami ze spektrum autyzmu – szanse i zagrożenia dla rozwoju psychospołecznego* przedstawiła literaturę dotyczącą sytuacji rodzeństwa osób z zaburzeniami ze spektrum autyzmu. Ten problem ukazuje holistyczne rozumienie funkcjonowania środowiska osób z autyzmem, wiążące się z doświadczeniami całego środowiska w kontakcie z rodzeństwem autystycznym. Z kolei Agnieszka Hamerlińska i Jacek J. Błeszyński w artykule pt. *Wspomaganie strategii radzenia sobie ze stresem u osób ze spektrum autyzmu krokiem ku usprawnianiu komunikacji* podjęli się przedstawienia problemu wspomaganie strategii radzenia sobie ze stresem u osób ze spektrum autyzmu. Opierając się na teoriach stresu Richarda Lazarusa i Susan Folkman oraz Stevana Hobfolla scharakteryzowali strategię radzenia sobie ze stresem przez osoby ze spektrum autyzmu i ich rodziny. Artykuł kończą autorskie refleksje na temat wspomaganie strategii radzenia sobie ze stresem u osób ze spektrum autyzmu, które mogą w efekcie stosowania usprawniać proces komunikacji.

JAN NIEWĘGŁOWSKI³

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Polska

ORCID 0000-0001-9673-4989

Druga część „Forum Pedagogicznego”, „Artykuły i rozprawy”, rozpoczyna się artykułem Joanny Góźdź pt. *Co i dlaczego warto kształtować i wspierać w wychowaniu?* Jak wskazuje sama Autorka celem artykułu jest prezentacja obszarów wychowania, na których należy kształtować kompetencje młodego człowieka, które są związanymi z celami wychowania. Jeśli proces wychowania przebiega prawidłowo, jego efektem będzie człowiek kompetentny, czyli radzący sobie z wyzwaniami i problemami, jakie niesie codzienna egzystencja. Stanisław Chrobak w tekście pt. *Doskonałość w edukacji – refleksje o potrzebie prawdy w edukacji*, porusza ważny problem, ciągle aktualny w dyskursie akademickim, a mianowicie problem prawdy. Proces wychowania nie może zakładać jedynie instrumentalnych celów edukacji, np. umiejętności ekonomicznych. Wychowanie to podejście integralne do wychowanka, którego uczymy, *aby umiał być*. Cechą osoby jest poszukiwanie i dążenie do prawdy. Prawda najlepiej kształtuje tożsamość człowieka, rozwija go, ale także otwiera na innych i uczy szacunku do każdej osoby i kultury. Natomiast Elżbieta Gozdowska w swoim artykule *O skutkach dewastowania oświaty publicznej w Polsce. Rekomendowane zmiany*, ukazuje inny punkt widzenia wychowania i polskiej oświaty. Autorka przeprowadziła szereg badań dotyczących

³ Jan Niewęgłowski, ks. prof. UKSW dr hab., Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Wydział Nauk Pedagogicznych. Adres e-mail: j.nieweglowski@uksw.edu.pl.

funkcjonowania systemów oświatowych w różnych gminach zróżnicowanych pod względem rodzaju, zaludnienia, finansów czy regionu. Wyniki badań ukazały uwarunkowania lokalnej oświaty publicznej, które niekiedy w zbyt dużej mierze zależą od polityki szczebla centralnego. To z kolei nie wpływa korzystnie na samodzielność samorządu terytorialnego jako organu odpowiedzialnego za publiczne szkoły i placówki oświatowe. Na podstawie otrzymanych danych, Autorka próbuje wypracować rekomendacje dotyczące przyszłości oświaty publicznej w Polsce. Elżbieta Strutyńska-Laskus w artykule *Kamienie milowe w karierze zawodowej – raport z badań dojrzałych nauczycielek* podejmuje ważne zagadnienie dotyczące przebiegu kariery widzianej z perspektywy nauczycielek kończących swoją pracę wychowawczą. Podczas przebiegu kariery mają miejsce tzw. punkty zwrotne, które mogą rodzić inne spojrzenie na pełnioną funkcję nauczyciela. Autorka przeprowadziła 14 wywiadów z nauczycielami o długim stażu pracy. Z przeprowadzonych badań Autorka wysnuła dwa wątki tematyczne – kamienie milowe, ważne dla przebiegu kariery zawodowej. Pierwszy mówi o wydarzeniach niezaplanowanych i niezależnych, które miały miejsce. Drugi natomiast to wydarzenia zaplanowane i zależne od nauczyciela. Pozytywne kamienie milowe sprzyjają większej satysfakcji z wykonywania pracy wychowawczej.

Dwa następne artykuły poruszają tematykę ekologiczną. Beata Gola w swoim tekście *Współczesne wyzwania edukacyjne w kontekście kryzysu ekologiczno-klimatycznego. Edukacja klimatyczna w Polsce „w toku”*, omawia problematykę edukacji na rzecz klimatu. Łączy się ona z edukacją dla zrównoważonego rozwoju, edukacją globalną i edukacją konsumencką. Zmiany klimatyczne mogą spowodować nierówności społeczne. Pedagogika otwierająca się na współczesne problemy powinna tak kształtować filozofię wychowania i kształcenia, aby powstawały programy szkolne uwzględniające wartość istot pozaludzkich i wzajemną troskę o biosferę, w której żyjemy. W tym kontekście Autorka przedstawiła rekomendacje Okrągłego Stołu w zakresie edukacji klimatycznej. Następny artykuł autorstwa Sebastiana Binyamina Skalskiego-Bednarza nosi tytuł *Opracowanie polskich wersji kwestionariuszy postaw i zachowań prośrodowiskowych do stosowania w pedagogice ekologicznej*. Autor zwraca uwagę na obecny kryzys klimatyczny i na rolę wychowania ekologicznego prowadzącego do ochrony środowiska. W tym celu wskazane jest opracowanie polskich wersji skal do pomiaru postaw i zachowań prośrodowiskowych. W trakcie przeprowadzonych badań Autor użył polskiej adaptacji Skali Obaw o Środowisko oraz Skali Zachowania Ekologicznego. Wykorzystane narzędzia wykazały dużą rzetelność.

Kolejne dwa artykuły poruszają tematykę z obszaru resocjalizacji. Pierwszy, autorstwa Doroty Dolaty, *Retrospektywne spojrzenie na samoocenę w okresie dzieciństwa i adolescencji u dorosłych dzieci alkoholików – wyniki badań własnych* dotyczy funkcjonowania osoby uzależnionej od alkoholu i jego rodziny. Dorastanie w dysfunkcyjnym środowisku rodzinnym rzutuje na dalsze życie jednostki i na jej relacje z innymi. Autorka wykorzystując metodę biograficzną prezentuje wyniki

badan jakościowych. Badaniami objęła dorosłe dzieci alkoholików. Głównym celem badan było szukanie odpowiedzi na pytanie: jak dorastanie w rodzinie alkoholowej kształtowało ich poczucie własnej wartości? Autorzy artykułu Hubert Iwanicki i Mateusz Jakub Janda: „Resocjalizacja i socjalizacja razem” jako nowatorski program readaptacyjny służący kształtowaniu społecznie pożądaných postaw skazanych, omawiają wyniki badan przeprowadzonych w Oddziale Zewnętrznym w Stawiszynie, który jest częścią Aresztu Śledczego w Grójcu. Autorzy zwracają uwagę na istotę resocjalizacji ukazując również, konsekwencje wynikające z izolacji więziennej i skazania osoby na karę pozbawienia wolności. Formułują także wnioski dotyczące uzyskanych efektów resocjalizacyjnych.

Problematyce życia rodzinnego i zawodowego dedykowany jest artykuł Marka Kuleszy. Nosi on tytuł: *FABI Family Balance Inventory – innowacyjna metoda diagnozy równowagi między życiem zawodowym i rodzinnym*. Autor korzysta z metody *ambulatory assessment* oraz narzędzia FABI. Powyższe narzędzie i postępowanie diagnostyczne zostało wykorzystane przez badaczy Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie we współpracy z zespołem Katolickiego Uniwersytetu Eichstätt-Ingolstadt (Niemcy). Autor przybliży kontekst powstania narzędzia, jego metodyczne, koncepcyjne i teoretyczne założenia oraz sposób jego zastosowania. W następnym artykule pt. *Zaburzenia wyższych funkcji wzrokowych u dzieci – wyzwania diagnostyczne* Beata Papuda-Dolińska i Agnieszka Rosa opisują zaburzenia wyższych funkcji wzrokowych u dzieci z niepełnosprawnościami oraz zaburzeniami rozwojowymi i ich oddziaływaniem na edukację. Najnowsza literatura z tej dziedziny mówi o dwóch strumieniach: grzbietowym i brzuszny, które mają wpływ na funkcjonowanie wyższych struktur drogi wzrokowej. Autorki dokonały także przeglądu technik i narzędzi badania funkcji wzrokowych. Za ich prawidłowe funkcjonowanie odpowiadają strumienie brzuszny i grzbietowy. W konkluzji Autorki wymieniają trzy główne problemy: konieczność współpracy interdyscyplinarnej specjalistów, podobieństwo objawów i mylne diagnozy oraz niedobór wystandaryzowanych narzędzi.

Powyższy dział kończą dwa artykuły dotyczące opinii i poglądów studentów. Pierwszy z nich to artykuł Agnieszki Kaczor: *Projekt edukacyjny w klasach I – III w refleksji studentów pedagogiki*. Autorka omawia zagadnienie aplikacji projektu edukacyjnego przeznaczonego do pracy z dziećmi w wieku wczesnoszkolnym. Autorka szukając odpowiedzi na pytanie, jakie walory motywują adeptów do zawodu nauczyciela, wykorzystwała trójwarstwową analizę danych jakościowych oraz paradygmat podmiotowo-partycypacyjny. Głównymi czynnikami motywującymi adeptów do zawodu nauczyciela okazały się korzyści dziecka dla rozwoju, pozytywny wizerunek placówki oraz relacja nauczyciel-uczeń. Natomiast Zbigniew Chodkowski w tekście pt. *Optymizm w opinii badanych studentów rzeszowskich uczelni* zajmuje się problematyką optymizmu. Optymizm jako odczuwanie jest niezmiernie ważnym dobrostanem każdego człowieka. Od niego zależy bowiem funkcjonowanie jednostki w każdym środowisku. Celem tego artykułu było

ukazanie optymizmu u studentów kierunków ścisłych (Politechnika Rzeszowska) i humanistycznych (Uniwersytet Rzeszowski). Do badań Autor wykorzystał metodę sondażu diagnostycznego, techniki kwestionariusza i standaryzowanego narzędzia badającego poziom optymizmu z życia Test Orientacji Życiowej. Ogólnie rzecz biorąc, poczucie optymizmu kształtowało się na poziomie umiarkowanym. Według średniej, studenci Politechniki przejawili wyższy poziom poczucia optymizmu w stosunku do studentów Uniwersytetu. Wyniki te, mogą być pewnym wskaźnikiem dla nauczycieli pracujących na tych uczelniach.

Następny dział „Forum” to „Colloquia”. Zawiera on artykuły w języku angielskim. Ich tematyka jest zróżnicowana. Pierwszy tekst, autorstwa Bożeny Matyjas i Pauliny Formy pt. *Childhood autism spectrum. Types and scope of social and pedagogical support* ma charakter teoretyczny a także badawczy. Ukazano w nim problematykę dzieciństwa w sposób wielowątkowy, wskazując na kontekst społeczno-kulturowy i środowiskowy. Następny tekst Moniki Skury, Weroniki Lorens-Rosy i Anny Steinhagen, nosi tytuł: *Influence of the COVID-19 pandemic on therapy delivery for children with ASD: parental evaluation of participation, significance for functioning and satisfaction*. Autorki przedstawiają opinię rodziców dzieci ze spektrum autyzmu na temat terapii przed i w trakcie pandemii. W badaniach został wykorzystany kwestionariusz ankiety. Wyniki wykazały, że prawie wszystkie dzieci uczestniczyły w zajęciach. Zmniejszyła się liczba godzin zajęć w trybie stacjonarnym, a zwiększyła w trybie zdalnym. Zmniejszyła się również efektywność zajęć w obszarach funkcjonowania społecznego, sensorycznego i integracji sensorycznej. Natomiast kompetencje rodziców, albo wzrosły, albo utrzymały się na tym samym poziomie.

W kolejnym artykule Kamil Kuracki i Agnieszka Dłużniewska podejmują temat relacji rodzice – dzieci w zakresie czytelnictwa. Tekst nosi tytuł: *Parent-child relationships in the context of early reading initiation*. Autorzy przeprowadzili badania ilościowe w grupie rodziców dzieci ze specjalnymi potrzebami rozwojowymi oraz bez specjalnych potrzeb. Analiza przeprowadzanych badań wykazuje, że głównym predyktorem zaangażowania rodziców w podejmowanie wspólnych inicjacji czytelniczych w obu badanych grupach są działania wspierające/zaangażowane. Natomiast w przypadku dzieci ze specjalnymi potrzebami rozwojowymi wskazano na szczególną rolę mediacji dokonywanej przez rodziców. Agnieszka Szymańska i Elżbieta Aranowska w artykule pt. *Raising a Boy and a Girl – Personality Traits that Mothers Develop and Prevent from Developing in their Preschool-age Sons and Daughters*, chciały sprawdzić, czy wybór cech osobowości przez synów i córki, wychowywane przez matki, różni się między grupami. W badaniach wzięło udział 158 matek. Z analizy danych wynika, że matki chłopców wybierały cele zgodne ze stereotypem męskości i rozwijały ponadto cechy wspólnotowości. Natomiast matki dziewcząt opowiadały się za tworzeniem niezależności, zaradności i wspólnotowości. Następny artykuł autorstwa Tomasza Warchoła nosi tytuł: *Emotional activation students of the young explorers University in non-formal education – research*

report. Autor przedstawia wyniki badań ilościowo-jakościowych dotyczących aktywizacji emocjonalnej uczniów szkoły podstawowej, którzy wzięli udział w zajęciach edukacji pozaformalnej. Populacja badawcza objęła 536 uczniów. Główną metodą badawczą był sondaż diagnostyczny, techniką była ankieta, a narzędziem kwestionariusz ankiety. Autor wykorzystał pięć cech edukacji pozaformalnej: tematyka prowadzonych zajęć, relacja nauczyciel – uczeń, motywacja do nauki, wykorzystanie technologii informacyjno-komunikacyjnych oraz nabywanie umiejętności praktycznych.

Ciekawy obszar badawczy przedstawia artykuł Beaty Krajewskiej, zatytułowany *The activities of the Catholic Church regarding the existence of baby hatches as places of child care*. W szerokiej perspektywie ukazuje on troskę i różne działania wobec dziecka. Najlepszym środowiskiem zaspokajającym wszelkie potrzeby dziecka jest rodzina. Istnieją również inne instytucje, które wspierają proces wychowania, ratują życie i zdrowie dziecka. W tej działalności partycypuje również Kościół katolicki, poprzez tworzenie okien życia. Autorka ukazuje je w kontekście danych statystycznych oraz przedstawia pozytywne oceny, jak również zarzuty czy słowa krytyki wobec tej inicjatywy społecznej. W tematykę działalności Kościoła katolickiego wpisuje się również następny tekst, autorstwa Jana Niewęgłowskiego. Artykuł nosi tytuł *Education and Upbringing in the Second Polish Republic. Attempts to Transfer the Salesian Charisma to the Polish Land*. Polska po odzyskaniu niepodległości w 1918 r. napotkała bardzo wiele problemów. Kraj musiał stworzyć od początku wszystkie struktury, w tym również szkolnictwo i wychowanie. Ówczesni przywódcy zdawali sobie sprawę, że wyzwanie to należy podjąć jako jedno z pierwszych. Bez szkolnictwa i wychowania nie można bowiem odbudować tkanki narodowej. W proces ten czynnie włączyło się Towarzystwo Salezjańskie tworząc szkolnictwo podstawowe, średnie i zawodowe oraz organizując liczne domy dziecka.

Dział „Colloquia” zamykają dwa artykuły poświęcone tematyce ekologicznej. Pierwszy z nich to tekst *Methodological implications of qualitative tests in the scope of history of ecological education* autorstwa Edyty Wolter. Skupia on uwagę na omówieniu tematyki metodologicznych implikacji badań jakościowych w zakresie historii edukacji ekologicznej. Autorka omawia szereg pojęć takich jak kultura, hermeneutyka oraz kluczowe terminy, które ułatwiają realizowanie badań w obszarze edukacji ekologicznej. Artykuł Katarzyny Potyrały, Ligii Tuszyńskiej i Małgorzaty Makiewicz nosi tytuł *Pedagogical students as ecological education animators*. Tematyka ekologiczna jest obecnie częścią integralną procesu dydaktycznego i wychowawczego każdej placówki oświatowej. Jej celem jest rozwój działań proekologicznych. Celem przeprowadzonych badań przez Autorki było zdiagnozowanie świadomości ekologicznej studentów kierunków pedagogicznych oraz ich determinację włączenia się w działania proekologiczne. Analiza przeprowadzonych badań pozwala na wyciągnięcie następującego wniosku. Należy przebudować system edukacji ekologicznej na wszystkich możliwych poziomach kształcenia oraz

należy zwrócić uwagę na rolę liderów społeczności lokalnych, aby w ten sposób wzmocnić ich pozycję w zakresie działalności na rzecz zrównoważonego rozwoju.

Dział „Recenzje” zawiera jeden artykuł recenzyjny. Jego autorką jest Edyta Wolter. Omawia ona wydaną w serii *Z badań naukowych w zakresie historii wychowania, szkolnictwa w Królestwie Polskim* publikację pt. *Obraz przemian w organizacji i działalności szkół Królestwa Polskiego w latach 1815-1867*. Tom 3 (Część 1: *Lata konstytucyjne 1815-1830*, Część 2: *Pod rządami Iwana Paskiewicza 1831-1839*). Materiały i źródła do historii wychowania wybrał i przypisami opatrzył Karol Poznański, Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej, Wydanie 1, Warszawa 2021, ss. 540.

W dziale „Kronika” zamieszczony jest tekst autorstwa Hanny Markiewicz pt. *Ksiądz Ludwik Rupala – kapłan z intuicją pedagogiczną, przyjaciel młodzieży – realizator koncepcji wychowawczej św. Jana Bosko*. Omawiana postać to członek Towarzystwa Salezjańskiego i wybitny pedagog. Długoletni kierownik oratoriów dla młodzieży zaniedbanej wychowawczo w Łodzi, Warszawie i Rumi. Bardzo wymagający, surowy sędzia, ale także sprawiedliwy, obdarzony wyjątkową intuicją pedagogiczną. Cieszył się zaufaniem wśród młodzieży i ich rodziców.